

Στη μακρόχρονη ιστορία τόσο της Ελλάδας, όσο και της Ρωσίας –στην προκειμένη περίπτωση Παρευξείνιας Ρωσίας–Ουκρανίας-, οι δυο λαοί παραδοσιακά ήταν σύμμαχοι στους κοινούς αγώνες, και διατηρούσαν –και διατηρούν- φιλικές σχέσεις. Σημαντικό ρόλο στις επαφές τους έπαιξε –και παίζει- η Ορθοδοξία, η θρησκεία που τους δένει άρρηκτα. Στα αρχαία χρόνια οι Έλληνες ήταν αυτοί που ίδρυσαν αποικίες στις ακτές του Εύξεινου Πόντου καθώς προείδαν την εμπορική και οικονομική σημασία των περιοχών αυτών. Η γεροκτισμένη πορεία τους σε αυτούς τους Κιμμέριους τόπους έχει τόσο βαθιά θεμέλια ώστε φθάνει με συνέχεια, ενεργό παρουσία και διατήρηση συνοχής μέχρι σήμερα όπου οι καταγεγραμμένοι –σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του Ουκρανικού Κράτους- Έλληνες ομογενείς στην Ουκρανία υπερβαίνουν τις 93.000. Όμως στην πραγματικότητα ανέρχονται περίπου στις 150.000 γιατί αναγκάστηκαν κατά την περίοδο των σταλινικών διωγμών να δηλώσουν ότι είναι Ουκρανοί ή Ρώσοι – περί δε τους 25.000 Έλληνες εκτόπισαν οι σταλινικές αρχές το 1944 στο Ουζμπεκιστάν. Αργότερα δε πολλοί από αυτούς ακολούθησαν τον δρόμο της επιστροφής-.

Τρία σημεία στην σημερινή Ουκρανία των 158 εθνοτήτων συγκεντρώνουν –και όχι τυχαία- το περισσότερο ελληνικό στοιχείο: η χερσόνησος της Κριμαίας, η Μαριούπολη κι η περιοχή πέριξ αυτής, και η Οδησός. Στα τρία αυτά σημεία είναι άγνωστη στους πολλούς και ταυτόχρονα εντυπωσιακή και απόλυτα συγκινητική η παρουσία των Ελλήνων και η επιμονή τους να κρατούν αναμμένη την ελληνική φλόγα παρόλες τις διαχρονικές πολιτικο –οικονομικές και κοινωνικο-πολιτισμικές αντιξοότητες που έζησαν.

Η κεντρική εξουσία της Ρωσίας ιστορικά εφήρμοζε –και φθάνει μέχρι σήμερα- μακροπρόθεσμη πολιτική στο νότο, όχι με λόγια, αλλά με άμεσα έργα, λόγω των συμφερόντων της εξόδου στις νότιες παραθαλάσσιες περιοχές σε Αζοφική–Εύξεινο. Στα στρατηγικά της σχέδια ενετάσσετο η ιδιαίτερη προσοχή στους πληθυσμούς αυτών των περιοχών, τους οποίους φρόντιζε ευεργετώντας τους και οι οποίοι αποτελούσαν πεδίο ανάπτυξης και στήριξης των σχεδίων της. Οι Έλληνες στους εν λόγω χώρους ήταν από την αρχή απαλλαγμένοι από σχέσεις δουλοπαροικίας που επικρατούσαν στη Ρωσία και ο

μεγαλύτερος αριθμός τους συνεδέετο με τη ναυτιλία και το εξωτερικό εμπόριο. Πολλές διευκολύνσεις, ευεργετήματα και οικονομικά προνόμια παραχωρήθηκαν στους Έλληνες επί Αικατερίνης Β' (1729-1796).

Οι συνθήκες ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774, το 1791 αυτή του Ιασίου, και εν συνεχεία του Άκκερμαν το 1827 και 1828 ήταν αυτές που οδήγησαν στη μεγάλη ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικής και ναυτιλιακής δραστηριότητας. Ειδικά μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζι οι Έλληνες σήκωσαν στα καράβια τους Ρωσική σημαία, μπορούσαν να περνούν χωρίς ιδιαίτερες διαδικασίες από τα Δαρδανέλλια και εμπορεύονταν σιτηρά στην Κριμαία και στην Οδησό με τους εκεί εγκατεστημένους συμπατριώτες τους. Ο πόλεμος που εξερράγη το 1853 μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, γνωστός και ως «Κριμαϊκός» ή «πόλεμος του σταριού» καθώς και η καταστροφή των Σουλτανικών Ναυπηγείων της Σινώπης (18 Νοεμβρίου 1853), έδωσε στους Έλληνες της νότιας Ρωσίας ακόμη μεγαλύτερη ώθηση. Ήλεγχαν ήδη τα εμπορικά κομβικά σημεία και αδιαφορώντας για τις πολεμικές απαγορεύσεις, έσπασαν τον αγγλογαλλικό αποκλεισμό και κατόρθωσαν να εξαγάουν μεγάλες ποσότητες τις οποίες αγόραζαν σε ευτελείς τιμές. Όμως, και πριν ακόμη υπογραφεί η ειρήνη, αγόραζαν σημαντικές ποσότητες έναντι πάντα χαμηλού τιμήματος, τις οποίες, μετά την άρση της απαγόρευσης, μοσχοπούλησαν αποκομίζοντας τεράστια οφέλη.

Πολλοί Έλληνες εργολήπτες μετείχαν σε εργασίες οικοδομικές και λιμενικές, σε έργα οδοποιίας και κυρίως στο γιγαντιαίο πρόγραμμα της σιδηροδρομικής σύνδεσης της Ευρωπαϊκής Ρωσίας με τον Καύκασο (1868-1879 και 1880-1900), σε τμήματα του Υπερσιβηρικού (1891 και εφεξής), της Υπερκαυκασίας, των δυτικών ακτών της Κασπίας με την Σιβηρία και την Κεντρική Ασία.

Οι Έλληνες της νότιας Ρωσίας, κατά τα χρόνια της ακμής τους, εξεδήλωναν ποικιλοτρόπως την φιλοπατρία τους στέλνοντας τεράστια χρηματικά ποσά στην Ελλάδα, καλύπτοντας με κάθε τρόπο τις κατεπείγουσες ανάγκες του ελληνικού κράτους και ανορθώνοντας την ελληνική οικονομία. Ουδέποτε έδειξαν αδιαφορία, ουδέποτε κωλυσιέργησαν στα προβλήματα που ταλάνιζαν τότε το ελληνικό κράτος, ουδέποτε αρνήθηκαν βοήθεια προς τον δοκιμαζόμενο ελληνικό λαό και πάντοτε εξεπλήρωναν το πατριωτικό τους χρέος με πλήρη ευσυνειδησία.

Οι Κεφαλλήνες και οι Θιακοί που έχουν σχέση με την Ουκρανία –παρευξείνια Ρωσία, και τις ιστορικά εκτατικές αυξομειώσεις της, είναι πολλοί. Θα περιοριστούμε μόνον σε αυτούς που έχουν συνδεθεί με τους τρεις ελληνικούς πόλους (Χερσόνησος της Κριμαίας, Μαριούπολη και Οδησός). Τα περισσότερα από τα στοιχεία που παραθέτω προέρχονται από

προσωπικό αρχείο εφημερίδων εποχής και λοιπών εντύπων Κεφαλλήνων –και όχι μόνον- εκδοτών του Εύξεινου Πόντου.

Χερσόνησος της Κριμαίας

Μέρος του ελληνικού πληθυσμού -25.000 υπολογίζεται σε γενικές γραμμές σήμερα/ 5.000 καταγεγραμμένοι - διαβίει στην Κριμαία, στην χώρα των Ταύρων και των Σκυθών των αρχαίων Ελλήνων. Ένας αυχέννας φάρδους 10 και μήκους 18 χιλ. ενώνει το σχεδόν νησί της Κριμαίας έκτασης 25.500 τ.χιλ. με τη στεριά. Πρώτοι οικιστές ήταν οι Μιλήσιοι, οι οποίοι τελικά εγκατέλειψαν το θαυμάσιο αυτό λιμάνι και εγκαταστάθηκαν ανατολικότερα ιδρύοντας τον 6ο π.Χ. αι. τη Θεοδοσία (Θεοδοσιούπολη για τους Βυζαντινούς και μετέπειτα Καφά). Η αρχαιότερη ελληνική –ιωνική περι τα τέλη του 7ου π.Χ αι.- αποικία ήταν το Παντικάπαιον (σημερινή πόλη Κερτς), στον πορθμό από την πλευρά της Κριμαίας.

Στη Σεβαστούπολη τις αρχές του 20ου αι. η ελληνική παροικία αριθμούσε 1.000 ψυχές. Τον προηγούμενο όμως αιώνα το ελληνικό στοιχείο ανθούσε. Οι περισσότεροι προέρχονταν από την Κεφαλλονιά και τη Μύκονο. Στα γύρω χωριά η πληθώρα των κατοίκων ήταν από την Πελοπόννησο, την Ήπειρο και τη Θράκη. Λειτουργούσαν είκοσι καφενεία από Έλληνες. Κυριότερο ήταν η «Κεφαλληνία» που διευθυνόταν από τον Χαρ. Λοβέρδο. Στον εμπορικό της κόσμο άλλοι Κεφαλλονίτες που έχαιραν ονόματος ήταν ο Διον. Νεόφυτος -διατηρούσε εργοστάσιο αλαντοποιίας-, ο Νικ. Σταθάτος, ο Αναστάσιος Πιεράτος και ο Γεράσιμος Φλαμπουργιάρης. Ελληνική εκκλησία ήταν των Τριών Ιεραρχών και υπήρχε ελληνική πεντατάξιος Σχολή Αρρένων και Θηλέων όπου φοιτούσαν 150 μαθητές και μαθήτριες.

Στη Γιάλτα, στο «Σαν Ρέμο» της Ρωσίας όπως οι εφημερίδες του 19ου και 20ου αι. αποκαλούσαν την πόλη με τα μεγαλοπρεπέστατα ξενοδοχεία και τα φημισμένα λουτρά, διαβιούσαν αρκετοί Έλληνες παρόλο που δεν «παρέχει ενδιαφέρον (εμπορικών) διότι άλλος είναι ο προορισμός της». Υπήρχε η ελληνική εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου του Στρατηλάτη και λειτουργούσε η «Ελληνική Αγαθοεργός Αδελφότης» τα μέλη της οποίας ανέπτυσαν φιλανθρωπικό έργο. Στον εμπορικό κόσμο γνωστά ήταν δυο ονόματα: του Ηλία Νεόφυτου και του Ζαχαράτου που διατηρούσαν «μεγάλα αλαντοπωλεία».

Στην παραθαλάσσια Θεοδοσία στον Κιμμέριο Βόσπορο κινείτο αρκετό ελληνικό στοιχείο. 300 ήταν αυτοί που ανήκαν στην Ελληνική Παροικία κατά τις αρχές του 20ου αι. και ήταν πολύ λιγότεροι από αυτούς του 19ου. Παρόλα αυτά, δεν φαίνεται να είχε συνταχθεί κοινότητα, αν και πυρήνας υπήρχε: το ελληνικό σχολείο και ο ελληνικός ναός των Εισοδίων

της Θεοτόκου ο οποίος είχε κτισθεί το 1600 περίπου. Και τα δυο αυτά σημεία παρείχαν κάθε είδους αρωγή «προς τους ενδεείς ομογενείς». Ο Αντ. Σολωμός, ο οποίος είχε «εμπορικόν γραφείον μετά του κ. Χ. Κουντούρη» και εκπροσωπούσε τον οίκο των αδελφών Βαλλιάνου, αντιπροσώπευε και το «έθνος ημών εν τη πόλει ταύτη λίαν επαξίως, προς σύμπηξιν Ελληνικής Κοινότητος και ανόρθωσιν του εθνικού φρονήματος», ήταν δηλαδή άμισθος Πρόξενος. Ιδιαίτερο σεβασμό κι εκτίμηση έτρεφαν οι εκεί Έλληνες προς την ιστορική οικογένεια Νοταρά, λόγω της σχέσης της με τον Άγιο Γεράσιμο.

Στο Κερτς που κατοικείτο τον 20ο αι. από 50.000 Ρώσους διαβιούσαν 500 περίπου ελληνικές οικογένειες και 40 «εκ της ελευθέρας Ελλάδος». Η πόλη είχε μεγάλη εμπορική κίνηση, ανεπτυγμένη βιομηχανία και σειρά μεγάλων αποθηκών. Η ελληνική εκκλησία που υπήρχε εις μνήμη του Αγίου Ιωάννου του Αποκεφαλιστή ήταν αρχαιότατη. Είχε κτισθεί τον 8ο αι. και σε αυτήν υπήρχαν ανεκτίμητα ιερά κειμήλια. Ιερουργούσε ο Κεφαλλονίτης Σάββας Παρίσης. Στην πόλη λειτουργούσε και ελληνικό σχολείο. Εστιατόριο διατηρούσε ο Αναστάσιος Κόμης, διερμηνείς ήταν ο Βρ. Πανάς, ο Γεώργιος Αβλάμης και ο Σπυρ. Κεφαλάς. Ο Κων. Σβορώνος συντηρούσε κι εκεί ναυτιλιακό γραφείο, καθώς κι ο Γεράσιμος Παναγιωτάτος στην κατοχή του οποίου ήταν τα: «Όθων» «ελικοφόρον 65 ίππων», «Ελίζα», «Κεφαλληνία» και επτά σλέπια.

Στο Γενιτσέσκ η ελληνική κοινότητα δεν ήταν ιδιαίτερα πολυάριθμη καθώς ο συνολικός πληθυσμός τότε μετρούσε λίγες χιλιάδες και αποτελείτο από ιθαγενείς. Επικοινωνούσαν σε καθημερινή βάση με το Κερτς και τα κυριότερα καταστήματα βρίσκονταν σε χέρια Ελλήνων ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Κων. Ιγγλέσης, ο Νικ. Μουσούρης που ήταν και άμισθος Πρόξενος, ο Ευστάθιος Ματιάτος, ο Δημ. Σολωμός, ο Γεράσιμος Μεταξάς. Διερμηνέας στην αγγλική ήταν ο Γεράσιμος Ροσόλυμος, ενώ ο Ν. Μουσούρης ήταν ιδιοκτήτης τριών ρυμουλκών και 18 φορτηγίδων (λότκες).

Στη Βερδιάνσκα τα τέλη του 19ου – αρχές 20ου κατοικούσαν συνολικά 12.000 ανάμεσα στους οποίους 200 Έλληνες. Στο μεγαλοπρεπές ελληνικό γυμνάσιο υπήρχε εκκλησία και μουσικοδιδασκαλείο. Στον εμπορικό κόσμο διακρίθηκαν οι Γερ. Κούπας («πανθομολογουμένης εμπορικής ιδιοφυίας»), ο Ευστρ. Ορτεντζάτος και οι οίκοι Κουρή και Οράτιου Κούπα. Επίσης και οι Κων. Χοϊδας, Μιχ. Φραγκόπουλος, Σιλβέστρος Κούπας, Αλεξ. Κουρής, Σπύρ. Ροσόλυμος, Ιωάν. Δρακάτος, Ηλίας Φωκάς, Αντ. Ροσόλυμος, Γεράσιμος Σβορώνος, Μαρίνος Πινιατόρος, Νικ. Δακόρος, Γεώργιος Μαράτος. Εμπορευματομεσίτες ήταν οι Δημ. Μεταξάς, Παύλος Κούπας, Διον. Κουντούρης, ενώ ξενοδοχείο διατηρούσε ο Ανδρ. Μεταξάς Λασκαράτος.

Στην Ευπατόρια που αποτελούσε την αποθήκη του εσωτερικού εμπορίου της Κριμαίας,

υπήρχε πολύ μεγάλη και σημαντική ελληνική παροικία. Όμως οι επιγαμίες Ελλήνων με Τατάρους εξεφύλισαν την ελληνική γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα. Υπήρχε ελληνική εκκλησία εις μνήμη Αγίου Κωνσταντίνου που είχε κτισθεί το 1800 περίπου. Λειτουργούσε ελληνικό σχολείο όπου φοιτούσαν ελληνοπαιδα, αλλά και ιθαγενείς. Οι εκεί Έλληνες καταγίνονταν στο εμπόριο των σιτηρών και του αλατιού, πολλοί ήταν λεμβούχοι και ορισμένοι ιχθυέμποροι. Δεν κατέστη δυνατόν όμως να συναντήσω στην έρευνα αυτή κάποιον Κεφαλλονίτη ή Ιθακήσιο.

Στο πολυπληθές Νικολάιεφ γινόταν εξαγωγή κυρίως δημητριακών. Το εμπόριο βρισκόταν στα χέρια Ελλήνων. Σημαντικό εμποροκατάστημα διατηρούσε ο Επαμ. Κούπας. Εξαγωγικά γραφεία ήταν των αδελφών Ορτεντζάτου, του Ζήσιμου Φραγκόπουλου -που εργαζόταν εκπροσωπώντας τον οίκο Μ. Βαλλιάνου- και του Σ. Καρούσου. Έλληνες που εμπορευόνταν δημητριακά ήταν οι Σπυρ. Ραζής, Αδελφοί Βουτσινά και Α. Τρωϊάνος, ενώ γνωστός εμπορομεσίτης ήταν ο Στέφανος Καλογηράς. Υπήρχε το 1900 ένα μόνον ξενοδοχείο, το «Hotel Central» της Ιγγλέση. Το 1819 κτίσθηκε η ελληνική εκκλησία του Αγίου Νικολάου και την φρόντιζαν οι Έλληνες αξιωματικοί που υπηρετούσαν στον ρωσικό στρατό. Τελικά οι στρατιωτικοί Θεοδωράτος, Καλογεράς, Ραυτόπουλος εξερωσίσθησαν και ο ναός περιήλθε στη ρωσική Εκκλησία. Δεν υπήρχε τότε ούτε σχολείο, ούτε οργανωμένη κοινότητα, αλλά λειτουργούσε άμισθο ελληνικό υποπροξενείο που διευθυνόταν για πολλά χρόνια από τον Αιγαιοπελαγίτη Γεώργιο Ζυγομαλά. Το λιμάνι προσέγγιζαν κατ' έτος άνω των 50 ελληνικών ατμόπλοιων και οι πλοιοφροντιστές (σπεντιδόροι) που ήταν εγκατεστημένοι εκεί ήταν οι Χαράλαμπος Κυπριώτης και Ανδρέας Βανδώρος.

Στην Κριμαία από άλλη πηγή προκύπτει πως έδρασαν οι Άννινοι και Δρακούλη, όμως δεν κατέστη δυνατόν να εντοπίσω περισσότερα στοιχεία για αυτούς, ούτε και σε ποια πόλη διαβιούσαν.

Στη Συμφερούπολη, πρωτεύουσα της Κριμαίας, Έλληνες είχαν υφαντουργίες και ασχολούνταν με το εμπόριο νωπών φρούτων, κρασιών και καπνού. Το 1919 πρωτολειτούργησε πανεπιστήμιο. Στις μέρες μας από τον Μάϊο του 1992 στο πλαίσιο της Σχολής Ξένης Φιλολογίας του Ταυρικού Εθνικού Πανεπιστημίου Β.Ι. Βερνάντσι λειτουργεί έδρα Ελληνικής Φιλολογίας συμβάλλοντας στην διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Η διάρκεια των σπουδών είναι πέντε έτη. Το ίδρυμα έχει αναπτύξει συνεργασία με ελληνικά πανεπιστήμια (ΕΚΠΑ, ΑΠΘ και Παν. Ιωαννίνων), και το Ουκρανικό κράτος κάθε χρόνο παρέχει δέκα υποτροφίες για την έδρα αυτή. Το διδακτικό προσωπικό είναι ανάμικτο και τα μαθήματα παρακολουθούν Ουκρανοί και Έλληνες.

Σημαντικότερη στην ελληνομάθεια είναι και η συμβολή του Ταυρικού Κέντρου Ελληνικών

Σπουδών «Ελπίδα» που έχει Πρόεδρο τον καθηγ. Ελληνικής Φιλολογίας κ. Σωκράτη Λαζαρίδη. Διοργανώνει παιδικές κατασκηνώσεις και μαθητικές «Ολυμπιάδες», ενώ παράλληλα προσφέρει μαθήματα χορών ελληνικών, νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, λαογραφίας και ιστορίας των Ελλήνων της Ουκρανίας. Ανάλογες δραστηριότητες κάνει και η Ομοσπονδία των Ελλήνων της Κριμαίας καθώς και το Πολιτιστικό Λαογραφικό Κέντρο Καρατσόλ.

Στα προάστια της Συμφερούπολης τα ελληνικά ομιλούνται από όλο και περισσότερο πληθυσμό, οι συνοικίες «Ακρόπολις» και «Πόντος» διευρύνονται και στον οικοδομικό οργανισμό κατά μήκος της γραμμής Συμφερούπολης-Γιάλτας αυξάνεται το ελληνικό στοιχείο.

Μαριούπολη

Η Μαρι(αν)ούπολη τα τέλη του 19ου αι. αριθμούσε 15.000 Έλληνες, πολλοί από τους οποίους ήλκαν την καταγωγή τους από τον Πόντο. Είχε ιδρυθεί το 1775-76 όταν η Αικατερίνη η Μεγάλη παραχώρησε την περιοχή αυτή σε 18.000 Έλληνες οι οποίοι είχαν φύγει από την Κριμαία. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης η Μαριούπολη εξελίχθηκε γρήγορα σε κέντρο εξαγωγικό και τα κυριώτερα προϊόντα που διακινούνταν ήταν άνθρακας, μαζούτ, ανθρακίτης, λινάρι, σιτάρι, μαλλιά και δέρματα. Στα περίχωρα της πόλης υπήρχαν 22 χωριά που κατοικούνταν από Έλληνες και αποτελούσαν «Ελληνική Διοικητική Περιοχή» με ελληνική δικαιοσύνη που είχε αρμοδιότητες αστυνομικές, διοικητικές, νομικές. Μέχρι το 1859 στην ελληνική περιοχή της Μαριούπολης δεν επιτρεπόταν εγκατάσταση ατόμων άλλης εθνικότητας. Σε δυο από τα χωριά αυτά ομιλείτο η Ελληνική και στα υπόλοιπα, λόγω συγχώνευσης με τους ντόπιους, η μητρική γλώσσα παρεφθάρη και ενσωμάτωσε ξένα στοιχεία δημιουργώντας τοπικό ιδίωμα, διάλεκτος Αζοφικής – Μαριουπολίτικη διάλεκτος, με λέξεις με ρίζες αρχαιοελληνικές. Οι σταλινικές εκκαθαρίσεις του 1937-1938 πολέμησαν την ελληνική διανόηση -με την αιτιολογία ότι οι εκεί Έλληνες αγωνίζονταν για την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης με απώτερο στόχο τη δημιουργία Ελληνικής Δημοκρατίας-, αναγκάζοντας πολλούς να δηλώσουν πως ανήκουν σε άλλη εθνότητα.

Ο οίκος των Βαλλιάνων αντιπροσωπευόταν από τον Γ. Αλούπη. Ο Μπάος Σκαρλάτος ήταν εμπορομεσίτης, ο Ιωάννης Σβορώνος διηύθυνε τις ναυτιλιακές δράσεις, ο Σπύρος Πανάς ασχολείτο με το εμπόριο. Ο Ορφέας Κομποθέκρας ήταν ιδιοκτήτης ξενοδοχείου «μετά

καφεστιατορείου, φιλόμouσος και πατριωτικότητας», ο Παναγής Κομποθέκρας είχε το ξενοδοχείο «Πετρούπολις» και ο συνεπώνυμός του Αντώνιος το «Ξενοδοχείον του Βορρά». Πολλοί εργάζονταν στα ποικίλα βοηθητικά πλοίαρια στο λιμάνι, άλλοι στα πολυάριθμα χυτοσιδηρουργεία, και κάποιοι άλλοι λειτουργούσαν αλευρόμouλους.

Σήμερα το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού διαβιεί στη Μαριούπολη, περιοχή Ντονέτσκ. Υπολογίζεται περισσότερο από 65.000 επί συνόλου περίπου 485.000. Η Ελληνική ομιλείται από πολλούς και διατηρούνται 23 ελληνικά χωριά, ορισμένα από τα οποία έχουν το ίδιο όνομα με αυτά της Κριμαίας, καθώς Έλληνες από την χερσόνησο μετανάστευσαν στην Μαριούπολη ονομάζοντας τους νέους τόπους εγκατάστασής τους με το όνομα της πόλης – χωριού που άφησαν πίσω τους.

Στη Μαριούπολη βρίσκεται το Ελληνικό Προξενείο με επικεφαλής τον κ. Δημήτριο Παπανδρέου, εκεί είναι και η έδρα της Ομοσπονδίας Ελληνικών Συλλόγων Ουκρανίας με πρόεδρο την δυναμική κ. Αλεξάνδρα Πιτσατζή Προτσένκο. Λόγω όμως αυτονομίας της Κριμαίας υπάρχει εκεί και δεύτερη Ομοσπονδία Ελληνικών Συλλόγων η οποία αναφέρθηκε στο πρώτο μέρος της έρευνας αυτής. Η Ομοσπονδία της Μαριούπολης έχει 102 συλλόγους -28 ελληνικά συγκροτήματα τραγουδιού με γνωστότερα «Τα διαμάντια του Σαρτανά», 24 χορευτικά συγκροτήματα, 6 λαογραφικά, 5 λαϊκές θεατρικές ομάδες-. Σε κάθε χωριό υπάρχει μουσείο λαογραφικό και βιβλιοθήκη.

Κάθε άνοιξη η Ομοσπονδία της Μαριούπολης διοργανώνει την «Ολυμπιάδα Ελληνικού Πολιτισμού». Μαζεύονται μαθητές από όλη τη χώρα και διαγωνίζονται –κυρίως παιδιά ελληνικής καταγωγής- στην ελληνική γλώσσα, στην ποίηση, στο θέατρο, στο χορό, στη ζωγραφική, στο τραγούδι, στη γυμναστική.

Επίσης άλλη εκδήλωση της δραστήριας Ομοσπονδίας Ελληνικών Συλλόγων Ουκρανίας είναι η «Μέγα Γιορτή» που έλκει την καταγωγή της από τον καιρό των πρώτων αποικιών. Το 1988 ξαναγεννήθηκε και λαβαίνει χώρα κάθε δυο χρόνια. Στη γιορτή αυτή ανταμώνουν όλοι οι ομογενείς της Ουκρανίας και γιορτάζουν την ελληνικότητά τους με χορούς, τραγούδι, ομιλίες, διακίνηση – έκθεση προϊόντων, παραδοσιακά φαγώσιμα κ.α. Δηλαδή κάτι σαν τεράστιο πανηγύρι για όλες τις ηλικίες που ξεκινάει πάντα με παρέλαση ομογενών και διαρκεί όλη μέρα. Τον Σεπτέμβριο του 2011 η «Μέγα Γιορτή» έγινε κοντά στο λιμάνι της Μαριούπολης, στην κωμόπολη Σαρτανά, στην παρέλαση συμμετείχαν 3.000 άτομα, 120 αθλητές έλαβαν μέρος στους παραδοσιακούς αγώνες πάλης, και στις εκδηλώσεις τέχνης 300 καλλιτέχνες και συγκροτήματα. Στην Σαρτανά λειτουργούν και σχολεία όπου διδάσκονται Ελληνικά σε παιδιά της ομογένειας καθώς επίσης και σε μικρούς Ουκρανούς με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να ομιλείται όλο και από περισσότερο πληθυσμό.

Στη Μαριούπολη λειτουργεί Ιατρικό Κέντρο. Ιδρύθηκε μέσω του προγράμματος Hellenicare το 1998 από τον Ανδρέα Άθηνς –πρώτο πρόεδρο του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού- και έχει χαρακτήρα φιλανθρωπικό για κάλυψη των αναγκών των Ελλήνων της διασποράς, λόγω του ότι μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης το σύστημα υγείας κατέρρευσε και οι κάτοικοι δεν είχαν πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη. Μπορούν να νοσηλεύονται δωρεάν όχι μόνον άτομα ελληνικής καταγωγής, αλλά και όλοι οι κάτοικοι της περιοχής που χρήζουν ανάγκης. Τα εγκαίνια του Ιατρικού Κέντρου έγιναν επί Κων. Καραμανλή (νεώτερου).

Μετεξέλιξη του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών Σπουδών είναι το Κρατικό Πανεπιστήμιο Μαριούπολης. Επικεφαλής του βρίσκεται ο καθηγητής και πολιτειολόγος κ. Κωνσταντίνος Μπαλαμπάνοφ και αντιπρόεδρος της Ομοσπονδίας. Σήμερα οι φοιτητές που σπουδάζουν την Ελληνική ανέρχονται σε μερικές εκατοντάδες γεγονός που ενίσχυσε και πάλι τη γλώσσα στην περιοχή και που τοποθέτησε την εκμάθησή της σε επίπεδο επιστημονικής αρτιότητας. Το γεγονός αυτό προσέδωσε κύρος στο εν λόγω πανεπιστήμιο κάνοντάς το, το μεγαλύτερο κέντρο Ελληνικών Σπουδών στην Ουκρανία. Το Πανεπιστήμιο συνεργάζεται με ομόλογα ιδρύματα της Ελλάδας, της Κύπρου και άλλων κρατών (Κίνα, Αγγλία, Ιταλία κ.α.), και με συλλόγους ομογενών, εδραιώνοντας ακόμη περισσότερο τον ελληνισμό σε μια τόσο ευαίσθητη και κομβική περιοχή.

Το Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού επιδοτείται από την Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού και πάνω από 100 Έλληνες ομογενείς εκπαιδευτικοί διδάσκουν τη γλώσσα, όχι μόνον στη Μαριούπολη, αλλά και στο Κίεβο και στην Οδησσό.

Οδησσός

«Καημένη Οντέσα, και καημένη, κατακαημένη Ρωσία,

εσύ η πλατυτέρα όχι των ουρανών, μα σίγουρα όλων των χωρών». (Εμπειρικός)

Το τρίτο κομμάτι του ελληνισμού της Ουκρανίας κατοικεί στην Οδησσό, πόλη άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία του ελληνισμού αφού εκεί ιδρύθηκε το 1814 η Φιλική Εταιρεία. Οι Έλληνες της πολυεθνικής αυτής πόλης μετοίκησαν εκεί βρίσκοντας καταφύγιο, προστασία και συμπαράσταση στα χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς, στάθηκαν πρωτοπόροι στην επανάσταση του '21, ήκμασαν παντοιοτρόπως, στήριξαν το νεογέννητο ελληνικό κράτος και καλλιέργησαν με δυναμισμό τον πατριωτισμό. Μεταξύ των ετών 1809 και 1812 οι Οδησσίτες Έλληνες δημιούργησαν την «Ελληνική Λεγεώνα» η οποία ενώθηκε με τα «Ελληνικά τάγματα» κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856) γράφοντας σελίδες δόξας.

Οι Έλληνες στην Οδησσό από την αρχή της ίδρυσής της μέχρι και τον 19ο αι. ήταν πληθυσμιακά πολύ περισσότεροι συγκρινόμενοι με τις λοιπές ξένες εθνότητες, και απέβησαν οι μεγαλύτεροι συντελεστές στην ανάπτυξη της όχι μόνον στην οικονομική, αλλά στην εκπαιδευτική και επιστημονική. Ας σημειωθεί ότι οι πρώτοι Έλληνες έμποροι που μετοίκησαν εκεί άρχισαν σχεδόν από το μηδέν την επαγγελματική τους δραστηριότητα και σύντομα απέκτησαν μεγάλες περιουσίες. Χαρακτηριστικό είναι το ότι κατείχαν δεσπίζουσα θέση ανάμεσα στους εμπόρους της πρώτης και της δεύτερης κατηγορίας, ενώ στην τρίτη δεν υπήρχαν πολλοί.

Η πόλη ιδρύθηκε την τελευταία δεκαετία του δεύτερου μισού του 18ου αι. και συγκριμένα το 1794. Προηγουμένως λεγόταν Χατζημπέι και από τους πρώτους που εγκαταστάθηκαν εκεί ήταν οι Θιακοί Δημήτρης Καραβίας (το 1795 παρουσιάζεται ως έμπορος τρίτης τάξης) και Αναστάσιος Ραφτόπουλος, έμπορος δεύτερης τάξης με 8.500 ρούβλια. Στην πρώτη τάξη, αργότερα όμως, εντάχθηκε ο Στέφανος Βεντούρης με 16.000 ρούβλια. Τον Ιανουάριο του 1800 μαζί με τον Βεντούρη βρίσκουμε και τον Λινάρη Αγγελάτο, ενώ το 1825 γνωστοί εμπορικοί οίκοι ήταν του Γεωργίου Βουτσινά και του Ηλία Μάνεση. Μάλιστα ο Βουτσινάς θεωρείτο από τους πιο πλούσιους Έλληνες, ενώ ο Ηλίας Μάνεσης συγκαταλεγόταν στα μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Άλλοι μεγάλοι έμποροι ήταν ο Νικόλαος Ιγγλέσης, ο Γεράσιμος Κούπας, ο Γεώργιος Αυγερινός, ο Θεόδωρος Αυγερινός, ο Γρηγόριος Βουτσινάς, ο Νικόλαος Ιγγλέσης, ο Ιωάννης Ιγγλέσης, ο Στέφανος Βουτσινάς, ο Ευστάθιος Γαλάτης, ο Παναγιώτης Κ. Σκλάβος.

Το 1833 μεγάλο βυρσοδεψείο είχε ο Αντώνης Φραγκόπουλος και τα τέλη του αιώνα βυρσοδεψείο διατηρούσαν οι αδελφοί Νεόφυτου, κατάστημα οινοποιίας ο Σπυρ. Ε. Σκλάβος και οι αδελφοί Συνοδινού, αρτοποιεία ο Νικ. Αμπατιέλος, οι αδελφοί Μελισσαράτου, ο Παναγής Βεργωτής και οι αδελφοί Παπαδάτου, οινοπωλεία «μετ' εστιατορίων» ο Αντ. Καραβίας, Κωνσταντίνος Σταματελάτος, Φωκάς Κοκόλης, Γεώργιος Μαγουλάς, Ιωάννης Μακρής Βαλλιανάτος, Παναγής Λουκάτος, Παναγής Σταματάτος, Μαρίνος Μαγουλάς, Σπ. Ποταμιάνος, το καφενείο «Ακρόπολις» το είχε ο Κων. Δρακούλης, το «Αθήναι» ο Χρήστος

Αθανασάτος. Κρεοπωλεία είχαν οι Διονύσιος Μπενετάτος, Δημήτριος Οκτωράτος, Διονύσιος Λιβαδάς, παντοπωλεία οι Αριστ. Καμπίτσης, Διον. Αντζουλάτος, εργοστάσιο αλαντοποιίας οι αδελφοί Νεοφύτου, πολυτελέστατο εστιατόριο ο Σπυρ. Σκιαδαρέσης.

Τόσο ο Α. Φραγκόπουλος, όσο και ο Γ. Βουτσινάς προσέφεραν κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856) οικονομική βοήθεια για την απόκρουση των Αγγλο-Γάλλων εισβολέων τούς οποίους αντιπαθούσαν καθώς ήταν στο πλευρό της Τουρκίας και ως εκ τούτου, εναντίον των Ελλήνων.

Διακεκριμένος ομογενής «εις των εγκρίτων ενταύθα Ελλήνων εμπόρων» ήταν ο Νικόλαος Βαλιέρης «γόνος εγκρίτου οικογενείας εκ Κεφαλληνίας». Ήταν νομικός και είχε χρηματίσει δυο φορές βουλευτής στην Ιόνιο Βουλή. Σε ώριμη ηλικία κατέληξε στην Οδησσό όπου εγκαταστάθηκε, ασχολήθηκε με το εμπόριο, διακρίθηκε «ως πατήρ φιλόστοργος, ως τιμαλφής συγγενής, ως αγαθός συμπολίτης, ευεργετών και προστατεύων τους εις αυτόν αποτεινομένους». Επικήδειο λόγο την 1 Ιουλίου 1883 εξεφώνησε ο «ελλογιμότατος πρωθιερέυς της Ελληνικής Κοινότητος κ. Άγγελος Πεφάνης» .

Ο Νικόλαος Μάνεσης, ο Ραφτόπουλος και ο Δημήτριος Βουτσινάς εκτός από τις εμπορικές δραστηριότητες, χρηματοδοτούσαν και την ναυτιλία και είχαν δικά τους πλοία που τα χρησιμοποιούσαν κυρίως για να μεταφέρουν τα προϊόντα τους καθώς, οι ναυλώσεις κατά τα πρώτα χρόνια ήταν σπάνιες. Μεγαλοπλοιοκτήτες και ιδιοκτήτες εμποροναυτιλιακών οίκων ήταν οι Κωνσταντίνος Σβορώνος και οι γιοι του Σωκράτης και Ιωάννης. «Δούναβης», «Ελισάβετ» («τροχοφόρον δυναμ. 70 ίππων»), «Σορεντίνος» ήταν ορισμένα από τα πλοία τους. Επίσης είχαν ατμάκατους και φορτηγίδες όπως το «Δουνάε» ελικοφόρο 40 ίππων . Στο πλοίο «Κεφαλληνία» πλοίαρχος φαίνεται ο Θεόδωρος Σαμιώτης, στο «Δημήτριος» ο Δημήτριος Γερασιμάτος και στο «Ταϊγκάν» ο Φωκάς. Ο Ιθακήσιος Δ. Πεταλάς ήταν πλοιοκτήτης και είχε ατμοκίνητη θαλαμηγό, την «Ελένη». Ο Σπύρος Δενδρινός είχε το «Δανάη», ο Παναγής Βάλσαμος το «Ρόζα», ο Γεώργιος Ιγγλέσης το «Μιλτιάδης» και το «Έρκολε», ο Σπύρος Κούπας το «Ντίμπιτς», ο Νικόλαος Μαράτος το «Άγιος Σπυρίδων» και το «Παναγία Ευαγγελίστρια», ο Σπύρος Πεταλάς το «Καποδίστριας», ο Νικ. Ιγγλέσης το «Άγιος Γεράσιμος», ο Νικ. Μπεκατώρος το «Επαμεινώνδας», ο Μαρίνος Ιγγλέσης το «Θεμιστοκλής». Η αρχή των εμπορικών δραστηριοτήτων των Βαλλιάνων έγινε από την Οδησσό, τόπο όπου κατέπλευσε το 1832 το πρώτο ιστιοπλοϊκό με ρωσική σημαία το «Αλέξανδρος» ιδιοκτησίας Μαρή με έδρα όμως το Ταϊγάνι. Με δεδομένη την άνθιση των Ελλήνων караβοκύρηδων εκείνη την εποχή, οι έμποροι πλοιοκτήτες της Οδησσού φαίνεται πως έχουν ελάχιστα ιδιόκτητα πλοία μπροστά στον όγκο των ναυτοϊδιοκτησιών με έδρα το Ιόνιο και το Αιγαίο. Πάντως, με δεδομένο ότι ένα από τα σημαντικότερα εξαγωγίμα προϊόντα της Ρωσίας ήταν τα σιτηρά, η Οδησσός έγινε «πόρτο φράνκο» δηλαδή «ελεύθερο λιμάνι» (ελεύθερη οικονομική ζώνη), και «σιτοβολώνας» της Ευρώπης.

Ο μεγαλέμπορος και γνωστός θαλασσομάχος Δημήτριος Σπ. Ιγγλέσης που είχε γεννηθεί στο Αργοστόλι πήρε μέρος σε διάφορες ναυμαχίες στη Μαύρη Θάλασσα κατά των Τούρκων το δεύτερο μισό του 18ου αι. συμβάλλοντας στην επίσπευση της απελευθέρωσης του ελληνικού λαού. Το 1788 έγινε ανθυπολοχαγός, το 1790 λοχαγός και τον Σεπτέμβριο του 1792 αποστρατεύθηκε από το ρωσικό ναυτικό εξ' αιτίας της κλονισμένης υγείας του. Όμως επειδή οι ηρωϊκές πράξεις του άφησαν τα αχνάρια τους ανεξίτηλα στη νότια Ρωσία (Ουκρανία) το 1805 ο στρατιωτικός διοικητής της Οδησσού τού ανέθεσε τη μεταφορά πολεμικού υλικού και ρωσικού στρατού στην Κέρκυρα. Το 1808 δημιούργησε νέο εμπορικό οίκο στην Οδησσό και ταυτόχρονα έγινε ιδιοκτήτης του πλοίου «Παναγία Δέσποινα». Δίδαξε στη σχολή αξιωματικών ρωσικού στρατού της Οδησσού και είχε διατελέσει προσωρινά Δήμαρχος Οδησσού (1818-1821).

Το 1846 στην Οδησσό από τους αρχικά 45 οίκους εμπορικούς απέμειναν οκτώ, έξι από τους οποίους ήταν Ελλήνων και ένας από αυτούς ανήκε στον Αυγερινό. Στο Επιμελητήριο Ελέγχου Οδησσού βοηθός διευθυντού υπέγραφε ο Αλέξανδρος Σκαρλάτος.

Το 1808 οι έμποροι Ιωάννης Δεστούνης, Ιωάννης Πεταλάς και Θεόδωρος Σεραφινός ίδρυσαν την «Γραικορωσική συντροφία ασφαλειών», και το 1814 ιδρύθηκε η «Συντροφία των Γραικών Ασφαλιστών» και από τον Ηλία Μάνεση. Το 1815 πρωτολειτούργησε η «Εμπορική Κάσσα Οδησσού» με έργο της τη δανειοδότηση και διευθυντή της τον Ιθακήσιο Ι. Πεταλά.

Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας της Οδησσού είχε χρηματίσει ο Κεφαλλονίτης Άγγελος Πεφάνης και τον Φεβρουάριο του 1800 πρώτος αντιδήμαρχος της Οδησσού εξελέγη ο Ιωάννης Δεστούνης. Ο Αλέξανδρος Βουτσινάς ψηφίστηκε αργότερα δημοτικός σύμβουλος Οδησσού.

Για τη διαμόρφωση των δρόμων της πόλης και το στρώσιμό τους με γρανιτένιες πέτρες είχε συγκροτηθεί το 1859 εξαμελής επιτροπή, μέλος της οποίας ήταν και ο Ιωάννης Ροσόλυμος ο οποίος συμμετείχε στην πρώτη Δούμα (Δημαρχία) της Οδησσού.

Σε υψηλά στρατιωτικά αξιώματα της ρωσικής κρατικής μηχανής έφθασε ο Πέτρος Μελισσηνός που πήρε μέρος σε πολλές πολεμικές συγκρούσεις, προβιβάστηκε αργότερα στο βαθμό του στρατηγού μηχανικού και υπηρέτησε στην τσαρική αυλή της Αικατερίνης Β΄.

Το βαθμό του αντιστράτηγου κατείχε ο Χριστόφορος Α. Μεταξάς, ενώ αυτόν του αντισυνταγματάρχη ο Παύλος Ι. (Α)λιπράντης που έλαβε μέρος στην άμυνα της Σεβαστούπολης κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο και ο Κωνσταντίνος Χριστοθεοδωράτος υπηρέτησε ως αντισυνταγματάρχης στο πυροβολικό. Στον ίδιο πόλεμο έλαβε μέρος και ο Νικόλαος Βαλλιάνος, υπηρέτησε στο Ρωσικό Αυτοκρατορικό Ναυτικό και επέστρεψε μετά στην Κεφαλλονιά όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα. Κεφαλλονίτης ταγματάρχης προήχθη ο Σωτήρης Βαλσαμάκης, ενώ ο Μεταξάς ήταν λοχαγός. Αξιωματικός στο ρωσικό ναυτικό ήταν ο Κεφαλλονίτης Δρακόπουλος ο οποίος, για τις ηρωϊκές πράξεις του στην άμυνα της Σεβαστούπολης κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, τιμήθηκε με το παράσημο της Αγίας Άννας πρώτου βαθμού.

Άγνωστο παραμένει εάν ο αντιναύαρχος του Ρωσικού Στόλου στη Μαύρη Θάλασσα Μ.Ι. Κρητικός ήταν Κεφαλλονίτης. Κεφαλλονίτης ήταν ο Α. Μαζαράκης από την Οδησσό που υπηρετούσε στο τελωνείο της Πετρούπολης, καθώς και ο Β. Ι. Μαζαράκης που διετέλεσε πρόεδρος του Συλλόγου Αγροτικής Οικονομίας της Οδησσού.

Γνωστή στην υψηλή κοινωνία της Οδησσού ήταν η κόμησα Ρωξάνδρα Σκαρλάτου που ζούσε στο στρατιωτικό «φορσάντ» στην 21η συνοικία 756 και στα σαλόνια της μάζευε την αριστοκρατική τάξη της εποχής της.

Στα τέλη του 1817 ιδρύθηκε από Έλληνες στρατιωτικούς κυρίως, στην πόλη της Φιλικής Εταιρεία Οδησσό, η μασονική στοά «Εύξεινος Πόντος» και λειτούργησε μέχρι το 1826, παρόλο που το 1822 το υπουργείο Εσωτερικών της Ρωσίας εξέδωσε απαγορευτική εγκύκλιο για τη δράση των μασονικών στοών.

Πλούσια διπλωματική δραστηριότητα ανέπτυξε ο Φιλικός Κωνσταντίνος Βλασσόπουλος του Ιωάννου από την Ιθάκη, ενώ ο Σπυρίδων Σκλάβος ήταν Γραμματέας του Γενικού Προξενείου της Αργεντινής στην Οδησσό. Κατά την περίοδο 1877-1882 ο Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Οδησσό Ιωάννης Βουτσινάς, εκτός της διατήρησης των φιλικών σχέσεων μεταξύ των δυο λαών, στήριξε οικονομικά τον μεγάλο ζωγράφο, ακαδημαϊκό και επιστήμονα Κυριάκο Κωνσταντή να συνεχίσει τις σπουδές του στο πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης. Ο ίδιος πρόξενος «ανήρ διακρινόμενος επί φιλογενεία, πρόθυμος δε πάντοτε εις ό,τι καλόν και ευεργετικόν εδωρήσατο κατ' αυτὰς ρούβλια αργυρά 1500 δια το Νοσοκομείον της ιδιαιτέρας αυτού πατριδος Κεφαλληνίας» .

Η ανάπτυξη του εμπορίου και η συσσώρευση κεφαλαίου από τους Έλληνες εμπόρους και

επιχειρηματίες είχε σαν αποτέλεσμα τη διάθεση χρηματικών ποσών στην παιδεία και στον πολιτισμό. Χρειαζόταν πατριωτική διαπαιδαγώγηση για τη διατήρηση των εθίμων, των ηθών και των παραδόσεων. Για την υλοποίηση αυτών των σκοπών λειτούργησαν ελληνικά σχολεία, τυπογραφεία, θέατρα, τυπώθηκαν βιβλία, έγιναν μεταφράσεις. Επίσης ιδρύθηκαν πολλοί σύλλογοι με άξονα τον πολιτισμό, ευεργέτες των οποίων ήταν πολλοί Κεφαλλονίτες όπως ο Λ. Β. Ιγγλέσης.

Ο Σπύρος Δεστούνης Γιούρεβιτς, γιός του καθηγητή του Πανεπιστημίου της Πετρούπολης, μετέφρασε το 1848 τον Πλούταρχο και διάφορα κείμενα βυζαντινά στα ρωσικά. Ο Εμμ. Γ. Βουτσινάς κάλυψε τα έξοδα της έκδοσης του τρίτομου έργου «Δοκίμιον περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων» που εκδόθηκε το 1875 στην Οδησσό. Επιτηρητής ενός από τα ελληνικά σχολεία ήταν ο Κεφαλλονίτης Ιωάννης Δεστούνης ο οποίος ίδρυσε –από κοινού με τους Φλογαΐτη και Γριμάνη- σχολείο για άπορα παιδιά. Το 1809 άνοιξε το πρώτο θέατρο της Οδησσού και στα τέλη του 1871 βρίσκουμε τον Ιωάννη Βουτσινά να προσφέρει 500 ρούβλια ετησίως ως βραβείο για τα καλύτερα δραματικά έργα. Το βραβείο αυτό προσφερόταν και για μια 12ετία στους καλύτερους συγγραφείς της Αθήνας. Επίσης στην Οδησσό ιδρύθηκαν πανεπιστήμια. Σε αυτό που είχε πρύτανη τον καθηγητή της ρωσικής φιλολογίας Νεκράσωφ και καθηγητή της Βυζαντινής Ιστορίας τον Ουσπένσκι, δίδασκε κλασικές γλώσσες ο Γιούρεβιτς -Δεστούνης.

Στην Οδησσό διέπρεψε ο συνθέτης Γ. Μοντεσάντος, μεγάλο όνομα του μουσικού κόσμου, με σπουδές σε Παρίσι και Βιέννη .

Η Οδησσός απετέλεσε ιδανικό τόπο για δημιουργία τυπογραφείων και έτσι το 1818 ιδρύθηκε η Ελληνική Τυπογραφική Εταιρεία. Το 1827 λειτούργησε το Ελληνικό (Εθνικό) Τυπογραφείο με πρωτοβουλία του Έλληνα πρόξενου Οδησσού Εμμ. Καφαμπέλη και το 1830 μεταφέρθηκε στο κτίριο της Εμπορικής Σχολής. Το τυπογραφείο αυτό, με τη στήριξη και του Άγγελου Πεφάνη, εξέδιδε την εφημερίδα «Κόσμος» που απέβη όργανο του ελληνισμού της Ουκρανίας (νότιας Ρωσίας). Τυπογραφείο είχε επίσης ο Χρυσόγελος και άλλο ο Παπαδάτος .

Ο έμπορος Δημήτριος Ιγγλέσης εκτός από ήρωας ήταν και μέγας φιλόanthρωπος. Μτείχε σε επιτροπή στήριξης του νοσοκομείου της Οδησσού και συγκέντρωσε από τους Έλληνες εμπόρους της Οδησσού 7.000 ρούβλια. Συμμετείχε στην Ελληνική Επιτροπή Βοήθειας Οδησσού για εξαγορά Ελλήνων αιχμαλώτων τούς οποίους είχε συλλάβει η Τουρκία την περίοδο του της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης του 1821 και εναντίον των οποίων είχε εφαρμόσει τα πλέον εξοντωτικά μέτρα όπως φυλακίσεις, βασανιστήρια και σφαγές. Επίσης συνέβαλε πληρώνοντας κατευθείαν λύτρα στον σουλτάνο για εξαγορά. Και σε

άλλες πόλεις της Ουκρανίας συγκροτήθηκαν παρόμοιες επιτροπές. Ειδικά όμως στην Οδησσό οικοδομήθηκε και φιλανθρωπικό ίδρυμα, καθώς δημιουργήθηκε μεγάλος αριθμός ανέργων, στην ανέγερση του οποίου συνεισέφερε 100 ρούβλια ο Ιωάννης Βουτσινάς, 210 ρούβλια ο Α. Καραβίας, 10 ο Ν. Λυκιαρδόπουλος.

Με τον Δημήτριο Ιγγλέση αλληλογραφούσε ο Ι. Καποδίστριας και προσπαθούσε να συνάψει δάνειο 50.000 λιρών στερλινών για διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Σε άλλη του επιστολή προς τον Ιγγλέση πάλι, με ημερομηνία 10/22 Αυγούστου 1827 ο Καποδίστριας ευχαριστεί τους εμπόρους της Οδησσού γιατί ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της ελληνικής κυβέρνησης και προσέφεραν χρήματα στην τόσο κρίσιμη για την Ελλάδα στιγμή. Το 1844 η ελληνική κυβέρνηση παρασημοφόρησε διάφορους Έλληνες της Οδησσού, ανάμεσα στους οποίους και τον Δ. Ιγγλέση. Το 1867 αντιπροσωπεία της Ελληνικής Κοινότητας Οδησσού που απαρτιζόταν και από τον Γ. Βουτσινά, ζήτησε άδεια για να προβεί σε δημόσιο έρανο για συγκέντρωση χρημάτων προς βοήθεια του ελληνικού κράτους.

Στην ελληνική εκκλησία της Αγίας Τριάδος –χρονολογείται από το 1793- στην Οδησσό Κεφαλλήνες έμποροι υπήρξαν δωρητές, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται ο Δημήτριος Ιγγλέσης, ενώ ο αρχιμανδρίτης Άγγελος Πεφάνης ιερουργούσε κατά το τέλος του 19ου – αρχές 20ου αι. και συνεργαζόταν με το Πανεπιστήμιο. Παλαιότερα εξαιρετική φήμη είχε αφήσει ο Ιθακήσιος αρχιμανδρίτης Βουλισμάς ως «ενάρετος, ευπαιδευτος, αφιλοκερδής».

Το 1900^Α η Ελληνική Κοινότητα, περιλαμβρη εστία ελληνικού πλούτου και πολιτισμού, διατηρούσε, εκτός από την εκκλησιά, και δυο σχολεία τα οποία συγκαταλέγονταν στα καλύτερα της πόλης: αρρεναγωγείο (ήταν και Εμπορική Σχολή) και παρθεναγωγείο (γνωστό ως Ροδοκανάκειο –θεμελιώθηκε από τον Χιώτη δωρητή του μετά το 1874). Και στα δυο αυτά σχολεία συνολικά φοιτούσαν περίπου 500 ελληνόπαιδα –και όχι μόνο-, αριθμός χαμηλότερος από αυτούς των προγενέστερων ετών του 19ο αι. Ανάμεσα στις διευθύντριες του Ροδοκανάκειου Παρθεναγωγείου ήταν η Μαρία Ζερβού, ενώ καθηγητές ο Άγγελος Πεφάνης, η (;) Κυπριώτη, ο Ελευθέριος Αμπατιέλος, ο Λ. Βασιλόπουλος .

Καλλιτεχνική ακτινοβολία είχε η Σχολή Ιχνογραφίας της Οδησσού που το 1899 μετετράπη σε Σχολή Καλών Τεχνών. Στάθηκε η κυριώτερη σχολή τέχνης στην Νότια Ρωσία. Η σχολή αυτή ήταν ο πυρήνας δημιουργίας του Μουσείου Καλών Τεχνών και του Συλλόγου Νοτιορώσων ζωγράφων μέλη του οποίου ήταν και οι Α. Β. Ιγγλέσης και Αλέξανδρος Αμπατιέλος.

Στην Οδησσό υπήρχαν και αρκετές λέσχες, ναυτικές, εμπορικές, κέντρα συνάντησης Ελλήνων και ντόπιων, πολιτιστικοί κύκλοι. Επίσης σημαντικό ίδρυμα ήταν το Γηροκομείο για τους «πτωχούς και έρημους ομογενείς» -δωρεά του Γρηγορίου Μαρασλή-.

Σημαντικό πρόσωπο στην κοινωνία της Οδησσού τα τέλη του 19ου αι. ήταν ο Σπ. Τυπάλδος Φορέστης. Η εμπλοκή του ήταν στον πολιτισμό καθώς ήταν ορισμένος ως «επιστάτης του Εσπέρου», εξαιρετικού περιοδικού συγγράμματος «μετ' εικόνων» που εξεδίδετο στη Λειψία, κάλυπτε κυρίως τον πανταχού ελληνισμό, και φιλοξενούσε σειρά θεμάτων για την Ελλάδα. Ο ίδιος φαίνεται να έχει δώσει λεπτομερή αναφορά για την 6η αρχαιολογική σύνοδο «κατ' Αύγουστον του 1884» που πραγματοποιήθηκε στην Οδησσό.

Επιγραμματική μνεία κάνω στους Κεφαλλονίτες και Ιθακήσιους που έδρασαν, έστω για μικρό διάστημα, και στην περιοχή της νότιας Ρωσίας – Κριμαίας, κυρίως στην Οδησσό -ως διαμετακομιστικό κέντρο-, απετέλεσαν άλλη μια φωτεινή σελίδα της ελληνικής διασποράς, αλλά έμειναν συνδεδεμένοι με την τσαρική Αυλή. Σε κανένα μέρος του κόσμου δεν αναδείχθηκαν τόσο πολλοί Έλληνες ομογενείς σε τόσο υψηλά αξιώματα. –Οι αδελφοί Λειχούδη (Ιωαν. 1633-1717, Σωφρ.1652 – 1730) και ο Αρχιμανδρίτης Αριστοτέλης Μοντεσάντος (1832-1922) δεν ανιχνεύονται στην εν λόγω περιοχή-.

Αρχίατρος του Μεγάλου Πέτρου ήταν ο Ιάκωβος Πυλαρινός (1659-1718), φημισμένος γιατρός μεγάλων προσωπικοτήτων, και πνευματικός του ο ιερέας Γεράσιμος Φωκάς, γνωστός ως παπά-Φώτης. Γιατρός στη σύζυγό του Αικατερίνη Α΄ ήταν ο Γεώργιος Πολυκαλάς. Ο Πλάτων Δρακούλης χρημάτισε προσωπικός γιατρός του τσάρου Αλεξάνδρου. Το δε 1695 όταν ο Μέγας Πέτρος κατέλαβε το φρούριο Αζωφ κατά την εκστρατεία της Αζοφικής, συνοδευόταν από ένα τάγμα Ουσάρων που αποτελείτο και από Έλληνες –δυστυχώς δεν έχω πρόσβαση μέχρι σήμερα στα ονόματά τους. Ο Πέτρος Μελισσηνός –έγινε ήδη αναφορά- (1724-1797) ονομαστός στρατηγός του Μηχανικού κι ένας από τους βασικότερους ιδεολογικούς καθοδηγητές του μασονισμού, ήταν αυτός που προώθησε στην Αυλή της Αικατερίνης Β΄ τον ιδιοφυή μηχανικό Μαρίνο Χαρμπούρη, το όνομα του οποίου συνδέθηκε με την μεταφορά του τεράστιου μονόλιθου όπου τοποθετήθηκε το άγαλμα του Μ. Πέτρου .

Σήμερα στην Οδησσό ο ελληνισμός παραμένει ριζωμένος. Το ίδιο δραστήριος, έχει πλήρη γνώση της ιστορικότητάς του και προσπαθεί να διατηρήσει ό,τι κληρονόμησε από τα χρόνια. Οι Έλληνες ζουν φιλήσυχα με τις άλλες εθνότητες, συνεργάζονται αρμονικά και έχουν αναπτύξει δεσμούς φιλίας και συγγένειας.

Ελληνικές κοινότητες υπάρχουν σε πολλά χωριά και πόλεις όπως στο Ντόνετσκ, Ντμεπροπετρόβσκ, Ζαπορόζιε, Τσερνοπόλιε (Καρατσόλ), Σαντόβοε, Ντόμπροε, Πιονέρσκοε, Λουγκόβοε, οι κάτοικοί τους είναι ενωμένοι, και έρχονται σε επαφή με όλα τα μέλη των άλλων κοινοτήτων με σεβασμό σε θρησκεία, γλώσσα, παραδόσεις. Στην Οδησσό λειτουργεί Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού και έχει πρόεδρο τον κ. Κ. Παραδεισόπουλο. Ένας από τους στόχους του είναι η ιστορική και πολιτιστική ενημέρωση αλλά και η ανθρωπογεωγραφική τοποθέτηση των κοινοτήτων στη διαδοχή των ελληνικών γενεών πλάι στους γειτονικούς λαούς από τους οποίους δέχονται επιρροές. Στην Βουλή της Κριμαίας και σε αυτήν του Κίεβου υπάρχουν εκλεγμένοι βουλευτές με ελληνική καταγωγή –ένας από τους οποίους είναι ο Κεφαλληνιακής καταγωγής Νικόλαος Γιαννάκης-, ενώ σε επίπεδο αιρετών της τοπικής αυτοδιοίκησης υπάρχουν πάνω από 500.

Το σύντομο αυτό μελέτημα αποσκοπεί στο να κάνει ευρύτερα γνωστή την μακρόχρονη παρουσία των Ελλήνων, αποτελεί προσπάθεια έρευνας της εμπορικής, επιχειρηματικής δραστηριότητας των Κεφαλλήνων και Ιθακησίων κυρίως στην χερσόνησο της Κριμαίας, στη Μαριούπολη και στην Οδησσό, καθώς και συμβολής τους στην πολιτιστική ανάπτυξη και διατήρηση της ελληνικότητας. Πηγές μου ήταν οι εφημερίδες περιοχών του Εύξεινου Πόντου «Ελεύθερος Λόγος» και «Μαΐμου», ο «Εσπερος», τα εκπληκτικά βιβλία και άρθρα του κ. Κ.Γ. Αυγητίδη, και της κ. Μαρίας Κορομηλά, τα ποικίλα δημοσιεύματα του κ. Βλάσση Αχτζιδή, του κ. Στέλιου Ελληνιάδη. Όλοι οι αναφερθέντες έχουν παρουσιάσει εξαιρετικές μελέτες για τον ελληνισμό στα μέρη αυτά και είναι δοσμένες με τέτοιο τρόπο που κάνουν τον αναγνώστη να ριγεί καθώς αναλογίζεται τη δύναμη της διεισδυτικότητας, επιβολής και διατήρησης του ελληνικού στοιχείου. Έχω «αφήσει στην άκρη» πλήθος αρχείων που έχουν σχέση με την ναυτική – ναυτιλιακή δραστηριότητα στους τόπους αυτούς. Οπωσδήποτε το κεφάλαιο δεν κλείνει ποτέ γιατί υπάρχει πληθώρα αδημοσίευτων ανερευνήτων πηγών οι οποίες οδηγούν σε όλο και περισσότερα ονόματα Κεφαλλήνων και Ιθακησίων στα μακρινά αυτά μέρη του Εύξεινου Πόντου. Ας γίνει λοιπόν δεκτό το μελέτημα αυτό σαν μια «βάση».

Ευρυδίκη Λειβαδά

Ευχαριστώ θερμά την αγαπημένη μου φίλη Εύα Παπαδάτου, Προϊσταμένη της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού για τις πληροφορίες που μου έδωσε, για την αγάπη με την οποία αγκαλιάζει το ελληνικό στοιχείο της περιοχής και για την μεγάλη προσπάθεια που καταβάλλει με στόχο τη διατήρηση του Προγράμματος Διδασκαλίας της Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού στη Μαριούπολη και γιατί με οδήγησε σε αυτά τα συγκλονιστικά μονοπάτια του Ελληνισμού.

Ενδεικτική βιβλιογραφία – Δημοσιευμένες πηγές

Εφημερίδα Ελεύθερος Λόγος (Βραΐλας), φύλλα έτους 1900

Εσπερος, αρ. 52, 15/27 Ιουνίου 1883, αρ. 54. 15/27 Ιουλίου 1883.

Αυγητίδης Κ.Γ. , Ο ελληνικός εμπορικός κόσμος της Οδησού και η Ελλάδα (1794-1900), Εκδόσεις Δωδώνη, 1998

Αυγητίδης Κ.Γ. , Το Ροδοκανάκειο Παρθεναγωγείο, Ιστορία Πάπυρος, τ. 297

Αυγητίδης Κ.Γ. , Κωνσταντής, Θεμελίδης, Κουιντσής, Ιστορία Πάπυρος, τ. 356

Αυγητίδης Κ.Γ. , Τα ελληνικά τυπογραφεία της Οδησού, Ιστορία Πάπυρος, τ. 338

Αυγητίδης Κώστας, Έλληνες στην τσαρική αυλή, Ιστορικά θέματα, Τ. 45, Νοέμβριος 2005

Κορομηλά Μαριάννα, Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα, Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα,
Αθήνα 1991

Πληροφορίες και από διάσπαρτα δημοσιεύματα των: Αχτζίδη Βλάσση, Ελληνιάδη Στέλιο,
ΕΣΠΕΡΟΣ εφημερίδα, Εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη και Λειβαδά Ευρυδική, Αδελφοί Αθανασίου
Βαλλιάνου, Περιοδικό Πάπυρος και περιοδικό Εφοπλιστής